

Karadeniz'in Güvenliği: Uluslararası Yapılanmalar ve Türkiye*

Security of Black Sea: International Formations and Turkey

Gökhan Koçer**

Özet

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması, etkisini Karadeniz bölgesinde de göstermiştir. Bölgede yeni devletlerin ortaya çıkması ve haritaların değişmesi, jeopolitik ve jeostratejik dengeleri de değiştirmiştir. Bu değişimin yanı sıra çeşitli nedenlerin de etkisiyle, Karadeniz, hem önemi artan, hem de uluslararası aktörlerin ilgi alanlarına giren bir coğrafya olmuştur. Karadeniz, artık uluslararası güvenlik gündeminin önemli maddelerinden biri durumundadır. Karadeniz'in, bölgesel düzeyi aşan ve uluslararasılaşan, hatta "küresel" nitelik kazanan güvenliği, Türkiye'nin ulusal güvenlik ve dış politikasında da önemli yer tutmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında, Karadeniz'in güvenliğini sağlamak için, bir yandan AB, NATO, AGİT gibi örgütlerin mekanizmaları çalıştırılırken, bir yandan da KEİ, BLACKSEFOR, KUH gibi yeni yapılanmalar oluşturulmuştur. Bu çalışmada, bölgeye yönelik politikaları olan uluslararası ve bölgesel örgütler ve oluşumların Karadeniz'in güvenliği ile Türkiye'nin ulusal güvenliğine mevcut ve olası etkileri incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Karadeniz, Uluslararası Güvenlik, Karadeniz'in Güvenliği, Uluslararası Örgütler, Bölgesel Örgütler, Türkiye'nin Ulusal Güvenliği, KEİ, BLACKSEFOR, KUH.

Abstract

The end of the Cold War, and the collapse of the Soviet Union had shown its impact on the Black Sea region as well. The emergence of the new states, and the changing maps had also changed the geostrategical balance in the region. Besides these changes, due to varying facts, the Black Sea had become a region which gains importance and which attracted the attention of international powers. Today, the Black Sea is an important issue of the international security agenda. The security of the Black Sea, which has gone beyond regional level and gained an international and global identity, has an important place in Turkey's foreign and security policy. In the Cold War era, in order to ensure the

* Bu makalede, uluslararası yapılanmalara ilişkin bölümün bir versiyonu, TEPAV bünyesinde yürütülen "TEPAV Karadeniz Projesi" başlıklı proje kapsamında, 13 Nisan 2007'de, Trabzon'da gerçekleştirilen bir çalıştayda sunulmuştur.

** Doç. Dr. Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, urangok@hotmail.com. Bu çalışmaya katkılarından dolayı, Dz. Ütğm. Özgür Çağlayan, Elif Sarı ve Alper Tolga Bulut'a teşekkür ederim. G.K.

gözi

Akademik
Bakış

195

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

security of the Black Sea, the mechanisms of international organizations like EU, NATO, OSCE have been used, besides new entities like Black Sea Economic Cooperation (BSEC), BLACKSEAFOR, and Black Sea Harmony (OBH) has been composed. In this article, the international bodies which have policies through the region and their present and potential effect on the security of the Black Sea and Turkey are examined.

Key Words: The Black Sea, International Security, Security of the Black Sea, Turkey's National Security, International Bodies, BSEC, BLACKSEAFOR, OBH.

Giriş

T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın internetteki sayfasında, *Dış Politika* başlığı altında yer alan *Bölgeler* alt başlığında Karadeniz yer almamaktadır. Bir başka alt başlık olan *Uluslararası Kuruluşlarla İlişkiler* başlığı altında, Karadeniz ile ilgili olarak Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR) ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) bulunmaktadır.¹ Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın internetteki sayfası açılırken ise, Karadeniz Marşı çalmaktadır: "Karadeniz, Karadeniz, gelen düşman değil biziz!..."²

Karadeniz, Türkiye için ne ifade etmektedir ya da ne kadar önemlidir? On beşinci yüzyıldan itibaren Osmanlı İmparatorluğu ile Rus Çarlığı arasında bir egemenlik ve çatışma coğrafyası haline gelen Karadeniz, bu niteliğini yirminci yüzyılda da sürdürmüş, bu kez taraflar, bu iki gücün mirasçısı durumundaki Türkiye ile Sovyetler Birliği olmuşlardır. Soğuk Savaş boyunca "mutedil dalgalı" olan Karadeniz'in göreceli sükûneti, Soğuk Savaş sonrasında bozulmuş ve bölge dışı aktörlerin de dâhil olmasıyla, bölgedeki "güç mücadelesi" çok taraflı bir nitelik kazanmıştır. Bugün, hem işbirliği, hem de rekabet açısından "uluslararasılaşmış" bir Karadeniz söz konusudur. Zira Karadeniz, hem uluslararası sistemin büyük aktörlerinin ilgi alanlarından, hem de bünyesinde meydana gelen değişiklikler nedeniyle uluslararası sistemi etkileyen unsurlardan biri durumundadır.

Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan asimetrik güvenlik tehditleri, dünyanın her bölgesini derinden etkilemiştir. Büyük güçlerin ilgi, çıkar ve rekabet alanları değişmiştir. Bu yeni alanlar arasında Karadeniz de vardır. Öte yandan, bu yeni dönemde, uluslararası ortamda "tehdit" oluşturan unsurların farklılaşması ve sayılarının artmış olması, güvenliğin içeriğini değiştirmiş ve hacmini genişletmiştir. Bu süreçte, kimi unsurlar tehdit olma niteliğini yitirirken, yeni tehdit unsurları da ortaya çıkmıştır. Çevre sorunları, insan hakları,

1 Bkz. <http://www.mfa.gov.tr>

2 Bkz. <http://www.dzkk.tsk.mil.tr>

kitlesel göçler, mikro milliyetçilik, etnik çatışmalar, köktendincilik, uluslararası terörizm, ekonomik sorunlar, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, bulaşıcı hastalıklar, insan ticareti gibi olgular, uluslararası güvenliğin göreceli yeni sorunlarıdır ve bunlar Karadeniz bölgesi için de geçerlidir. Bunların dışında, Karadeniz için en önemli güvenlik sorunu olarak beliren ya da öyle görölmek istenen konu, enerji arzı konusudur. Bütün bunlara karşın, Karadeniz, uluslararası ortamdaki bütün olumsuz gelişmelere karşın, Soğuk Savaş dönemi sonrasında göreceli "güvenli" bir bölge olma niteliğini sürdürmektedir.

Türkiye, hem Karadeniz'e kıyıdaş olması dolayısıyla bölgedeki tüm gelişmelerden etkilenen, hem de bölgenin sahiplerinden biri olarak, bölgede "söz sahibi" olabilecek bir ülkedir. Karadeniz'in, bölgesel düzeyi aşan ve uluslararasılaşan, hatta "küresel" nitelik kazanan güvenliği, Türkiye'nin ulusal güvenlik ve dış politikasında da önemli yer tutmaktadır. Konuyla ilgili olarak, son yıllarda, gerek uluslararası literatürde, gerekse de Türkiye'de yapılmış nitelikli ve çok sayıda çalışma vardır ve konuyla ilgili söylenmedik pek bir şey kalmamıştır. Bu nedenle, çalışmada, kaçınılmaz olarak konuyla ilgili tekrarlar olacaktır. Bu çalışmada, Karadeniz'in güvenliği ve bunun Türkiye açısından anlamı, bölgesel ve uluslararası oluşumlar ve örgütler çerçevesinde ele alınacaktır.

Karadeniz Neresi?: Karadeniz'in Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Avrasya'nın en önemli iç denizi olan Karadeniz, Türkiye'nin kuzeyinde ve Avrupa'nın güneydoğusunda yer almaktadır. Karadeniz'in, Boğazlar'la Akdeniz'e, Kerç Boğazı'yla Azak Denizi'ne, Ren-Tuna Kanalı'yla Kuzey Denizi'ne, Main-Tuna Kanalı'yla Baltık Denizi'ne ve Volga-Don Kanalı'yla da Hazar Denizi'ne bağlantısı vardır. Ayrıca, İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi, Ege Denizi ve Akdeniz dolayısıyla Atlantik Okyanusu'na bağlanmaktadır.

Karadeniz bölgesine ilişkin -dar ve geniş kapsamlı olmak üzere- çeşitli tanımlamalar vardır. Ancak bölgenin tanımı konusunda bir görüş birliği olduğunu söylemek zordur. Dar tanımlama, yalnızca Karadeniz'e kıyısı olan Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya, Türkiye ve Ukrayna olmak üzere altı ülkeyi içermektedir. Buna karşılık, Geniş Karadeniz (Wider Black Sea), bu altı ülkenin yanında Moldova, Ermenistan ve Azerbaycan'ı da kapsar. Aydın'a göre ise, coğrafi bir alan olmaktan daha çok siyasal bir oluşum olan Karadeniz bölgesi, kıyıdaş ülkelerin yanı sıra Güneydoğu Avrupa'dan Hazar kıyılarına kadar, bölgedeki siyasal gelişmeleri etkileyebilen ve bu gelişmelerden etkile-

Gazi

Akademik
Bakış

197

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

nen ülkeleri kapsamaktadır.³ Ayrıca, Karadeniz bölgesini, "Geniş Orta Doğu" (Wider Middle East) projesinin bir parçası ve doğu sınırı olarak betimleyen görüşler de vardır.⁴

Karadeniz, çağdaş jeopolitik teorilere göre, önemli bir bölge konumundadır. Zira Mackinder'in "kara hâkimiyet teorisi"ne göre, "merkez" bölgesine en kolay ulaşımı sağlayacak konumda olan Karadeniz, Spykman'ın "kenar kuşak teorisi"ne göre de Avrupa'yı Ortadoğu ve Asya'ya bağlamaktadır. Mahan'ın "deniz hâkimiyet teorisi"ne göre ise, Karadeniz'e hâkim olan güç, bölgeyi kontrol edecek coğrafi konuma sahip olur. Schaklian'ın "hava hâkimiyet teorisi"ne göre de, Karadeniz, merkez bölgesine ve dünya adasına hâkim olacak bir coğrafi konumdadır.⁵ Huntington'ın "uygarlıklar çatışması" tezinde savunduğu biçimiyle, kültür ve uygarlığın, insanlar ve ülkeler arasındaki ilişkileri etkileyen en önemli faktör olduğu düşünülmeseyse bile, Müslüman dünyası ile Ortodoks dünyasını birbirinden ayıran çizginin Karadeniz'den geçtiği ve bu bağlamda jeostratejik açıdan bir fay hattı oluşturduğu söylenebilir.⁶ Mackinder'in jeopolitik kalpgahında merkezi bir yerde bulunan Karadeniz, birçok etnik ve siyasal sorunlarıyla birlikte, Avrupa tarihinin biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır.⁷

Karadeniz'in Artan Önemi

Soğuk Savaş sonrasında, Karadeniz'in siyasal coğrafyası köklü bir değişim göstermiştir. Bu değişime paralel olarak, bölgede yeni jeopolitik ve jeostratejik dengelerin oluştuğu gözlenmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle bölgede oluşan güç boşluğu, bir yandan bölge dışı devletlerin, bölge üzerinde etkinlik kazanması açısından fırsat oluşturmuş, diğer yandan da bölgenin güvenlik so-

- 3 Mustafa Aydın, "Europe's Next Shore: The Black Sea Region after EU Enlargement", *IIS Occasional Papers*, No. 53, Paris, Haziran 2004, s. 5. Bu ülkeler şunlardır: Arnavutluk, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Karadağ, Makedonya, Moldova, Romanya, Rusya, Sırbistan, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan. Mustafa Aydın, "Europe's Next Shore...", s. 5. Karadeniz, havza kavramıyla da tanımlanmaktadır. "Karadeniz Havzası" (Black Sea Basin) ile kastedilen ülkeler şunlardır: Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Beyaz Rusya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Gürcistan, Hırvatistan, Karadağ, Macaristan, Makedonya, Moldova, Polonya, Romanya, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Ukrayna. Mustafa Aydın, "Europe's Next Shore...", s. 5.
- 4 Ersan Bocutoğlu ve Gökhan Koçer, "Politico-Economic Conflicts in the Black Sea Region in the Post-Cold War Era", *OSCE Yearbook 2006*, s. 111'den Ronald D. Asmus, *Developing a New Euro-Atlantic Strategy for the Black Sea Region*, İstanbul, 2004, s. 2 (http://www.tesev.org.tr/etkinlik/ist_paper2.pdf)
- 5 *Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Türkiye*, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1995, s. 2.
- 6 Emel G. Oktay, "Türkiye'nin Avrasya'daki Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, No. 10 (Yaz 2006), s. 152.
- 7 Mustafa Aydın, *a.g.m.*, s. 5.

rununu ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan etnik çatışmalar, bölgeyi eski komünist coğrafya içerisinde, Balkanlar'dan sonra en yoğun çatışmaların yaşandığı yer haline getirmiştir.⁸

Sovyetler Birliği'nin ve Varşova Paktı'nın dağılmasıyla, Karadeniz ve Hazar bölgesindeki ülkeler, Rusya'dan uzaklaşarak Batı'ya yönelmişlerdir. Bu coğrafyadaki ülkelerin önemli bir kısmı, Rusya'nın nüfuz alanından çıkmış ve başta NATO ve/veya AB olmak üzere, birçok Batılı/Avrupa merkezli örgütün üyesi olmuşlardır. Bu ülkelerin Batı'ya yakınlaşma politikaları nedeniyle, gelecek on yıllarda Karadeniz'i, Avrupa-Atlantik dünyasının bir parçası ve NATO ve/veya AB üyesi ülkelerin çoğunlukta olduğu bir coğrafyaya dönüştürebileceklerdir. Halen kimlik arayışındaki bu ülkelerin Doğu'dan Batı'ya doğru süren eden bu jeopolitik kayış süreci, Karadeniz'in Doğu ile Batı arasındaki tarihsel sıkışmışlığını da yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Doğu-Batı kutuplaşması, Karadeniz'in yakın geleceğini belirleyecek en önemli unsur olabilecektir.⁹

Geçmiş yıllarda bölgeyi pek önemsemeyen Batı, son yıllarda, geniş Karadeniz Bölgesi'nin öneminin farkına varmaya başlamıştır. Çeşitli unsurlar, ABD'nin ve Avrupa'nın/AB'nin bu bölgeye ilgisinin artmasına ve yeni ve daha tutarlı bir strateji geliştirmesine neden olmuşlardır.¹⁰ Karadeniz ve Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerin oluşturduğu coğrafyanın bir "bölge" olarak ortaya çıkması ve 1990'lı yılların başından itibaren jeopolitik öneminin artması, birden çok aşamada gerçekleşmiştir.¹¹

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Karadeniz'in öneminin artmasının birinci ve en önemli nedeni, Soğuk Savaş'ın sona ermesi, Varşova Paktı'nın ve Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıdır. Bu üç olayın yarattığı milat sonrasında, AB'nin ve NATO'nun, Karadeniz'i -ve Güney Kafkasya'yı- kapsayacak biçimde batıdan doğuya doğru genişlemesiyle, Batı'nın sınırları Karadeniz'e ulaşmıştır. Soğuk Savaş döneminde Karadeniz (Türkiye kıyıları hariç) ve Hazar (İran kıyıları hariç), Sovyetler Birliği'nin nüfuzundaki denizler iken, bugün Karadeniz Avrupa denizi, Hazar ise Avrasya denizi haline dönüşmüştür denilebilir. Sovyetler Birliği'nin mirasçısı olan Rusya ise, Karadeniz'de Kuzeybatı Kafkasya, Hazar'da ise Kuzeydoğu Kafkasya kıyılarına sıkışmıştır.¹²

8 Emel G. Oktay, *a.g.m.*, s. 150.

9 Hasan Kanbolat, "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği", *Stratejik Analiz*, No. 72 (Nisan 2006), s. 26 ve Hasan Kanbolat, "Türkiye, Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor", *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, No. 1 (2007), s. 76.

10 Ersan Bocutoğlu ve Gökhan Koçer, "Politico-Economic Conflicts ...", s. 114'den Ronald D. Amus, *Developing a New Euro-Atlantic Strategy ...*, s. 1.

11 Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 153.

12 Hasan Kanbolat, a, s. 26-27 ve Hasan Kanbolat, "Türkiye, Karadeniz'de Yeni...", s. 76-77.

gazi

Akademik
Bakış

199

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

İkinci neden, Karadeniz ülkelerinin yaklaşık son iki yüzyıldır Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği'nin egemenlik ve nüfuz alanında kalması nedeniyle, Rusya'nın, gelecek yıllarda ekonomik, askeri ve siyasal alanlarda tekrar toparlanmasıyla eski nüfuz alanına dönmek isteyebileceği konusundaki olasılıktır. Bu olasılık, bu coğrafyada yer alan ülkelerin, NATO ve AB üyeliğini, gelecekteki siyasal, askeri ve ekonomik güvenliklerinin en önemli güvencesi olarak görmelerine neden olmaktadır. Öte yandan, Karadeniz'in, AB'nin genişlemesiyle ortaya çıkacak sonuçlar açısından da büyük öneme sahip olduğu söylenebilir. AB'nin genişleme sürecinin ulaştığı nokta itibarıyla, artık Karadeniz'in Avrupalı kimliğine sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Son olarak Romanya ve Bulgaristan'ın üyeliklerinin gerçekleşmesiyle, AB, artık bir Karadeniz gücü olmuştur.¹³

Üçüncü neden, ABD'nin terörle mücadele stratejisinde Karadeniz'in sahip olduğu özel konumdur. Özellikle 11 Eylül 2001'de ABD, 3 Kasım 2003'te İspanya ve 7 Temmuz 2005'te İngiltere'de gerçekleştirilen terörist saldırılarından sonra, Kuzey Amerika ve Avrupa'nın güvenliğini tehdit eden unsurların kaynağının "Büyük Orta Doğu" bölgesinden kaynaklandığının düşünülmesiyle, Karadeniz bölgesinde bulunan ülkelerin bu tehdide karşı mücadelede önemli rol oynayabilecekleri değerlendirilmektedir.¹⁴ Bu bağlamda, ABD'nin, Büyük Orta Doğu Projesi'nde somutlaşan yeni stratejisi anlam kazanmaktadır: "Karadeniz bölgesi, yüzyıllar boyunca Ortadoğu'ya girişin kapısı olmuştur. ... On dokuzuncu yüzyıldaki her Avrupalı güç, kim Karadeniz'i kontrol ederse, ... Ortadoğu'yu kontrol edebileceğini anlamıştır. Bu kapsamda eğer Ortadoğu'da demokratikleşme sürecinin başarıya ulaşması isteniyorsa, Karadeniz Bölgesi'nde demokratik, [müreffeh] ve güvenli bir yapı kurulması önkoşuldur."¹⁵

Dördüncü neden, ABD'nin, genel olarak Beyaz Rusya ile Rusya'nın askeri hareketlerini kontrol altında tutmak, özel olarak da İran'a karşı olası bir askeri harekât için Karadeniz'i, askeri üs, radar istasyonları ve casus uçaklarıyla izleme merkezi olarak düşünmesidir.¹⁶

Beşinci neden, Karadeniz Bölgesi ve Hazar Bölgesi'nin, jeopolitik önemleri yanında, zengin enerji kaynaklarına da sahip olmalarıdır. Dünya-

13 Hasan Kanbolat, "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği", s. 27 ve Hasan Kanbolat, "Türkiye, Karadeniz'de Yeni...", s. 77.

14 Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 153.

15 Akın Alkan, *a.g.e.*, s. 20'den Bruce Jackson, "The Future of Democracy in the Black Sea Region", 08 March 2005, The Project on Transitional Democracies, <http://www.projecttransitionaldemocracy.org/document.php?docid=981 ®ionid=24>, 21.03.2005.

16 Hasan Kanbolat, "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği", s. 27 ve Hasan Kanbolat, "Türkiye, Karadeniz'de Yeni...", s. 78-80.

daki petrol rezervlerinin % 65'ine, doğal gaz rezervlerinin % 40'ına sahip olan ve giderek istikrarsızlaşan Orta Doğu'ya alternatif olabilecek enerji kaynakları arayışdır. Bu arayış, özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında yoğunlaşmıştır. Ayrıca buna bağlı olarak, Karadeniz, ABD'nin Orta Doğu'ya ve Orta Asya'ya ulaşımı açısından stratejik bir konumdadır. Nitekim daha önce "Doğu-Batı Enerji Koridoru" olarak literatüre giren coğrafya, artık "Karadeniz Güvenlik Koridoru" olarak adlandırılmaktadır.¹⁷

Bir başka neden, Karadeniz'in, doğal olarak Rusya için jeopolitik önceliği olan bir bölge olmasıdır. Ancak, Soğuk Savaş sonrasında Rusya, büyük bir jeopolitik kayba uğramıştır. Rusya, ulusal sınırları içinde olmayan başka ülkelerdeki sorunları destekleyerek, bir başka deyişle "dondurulmuş istikrarsızlık" ortamı yaratarak ve bundan yararlanarak, bölgeyi kontrol altında tutmaya çalışmaktadır. Bu anlamda, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Yukarı Karabağ sorununda Ermenistan'ı, Gürcistan'da Abhazya ve Güney Osetya'yı, Moldova'da Dinyester'i, egemen devletlere karşı desteklemektedir.

Son bir neden ise, enerji arz güvenliğinin, son yıllarda büyük önem kazanmış olmasıdır. Özellikle Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan doğalgaz krizinin ardından, gözler Karadeniz'e çevrilmiştir. Gerek tanker taşımacılığının güzergâhı, gerekse de boru hatları, yeni "Doğu-Batı Enerji Koridoru" üzerindedir, yani Karadeniz'dedir. Bu nedenle, Avrupa'nın enerji güvenliğinin sağlanması için Karadeniz ön plana çıkmaktadır.¹⁸ Bütün bu nedenler, Karadeniz'i ister istemez giderek Batı ile Doğu arasındaki nüfuz mücadelesinin merkezi durumuna getirmektedir.¹⁹

Uluslararası ve Bölgesel Yapılanmalar ve Karadeniz'in Güvenliği

Karadeniz'in güvenliği çok boyutlu bir konudur. Bu nedenle de, çok sayıda uluslararası ve bölgesel yapılanma, Karadeniz'i de kapsayan ya da doğrudan Karadeniz'e ilişkin politikalara ve faaliyet alanlarına sahiptir. Bu bölümde, bu uluslar arası ve bölgesel yapılanmaların temel felsefeleri ve bölgeyle ilişkilerin politikalarının içeriği kısaca ortaya konulacaktır. Ancak, üyelerinin bazıları Karadeniz'e kıyıdaş olan ve dolayısıyla Karadeniz'e ilişkin örgütsel politikaları

17 Hasan Kanbolat, "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği", s. 28 ve Hasan Kanbolat, "Türkiye, Karadeniz'de Yeni...", s. 80.

18 Karadeniz'in enerji arzı açısından taşıdığı önem ve Türkiye açısından bir değerlendirme için bkz. Necdet Pamir, "Enerji Arz Güvenliği ve Türkiye", *Stratejik Analiz*, No. 83 (Mart 2007), s. 14-24 ve Necdet Pamir, "Karadeniz: Enerji Güvenliğine ve Kaynakların Çeşitlendirilmesine Açılan Kapı", *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, No. 1 (2007), s. 243-265.

19 Hasan Kanbolat, "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği", s. 28 ve Hasan Kanbolat, "Türkiye, Karadeniz'de Yeni...", s. 80.

gazi

Akademik
Bakış

201

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

olan, fakat ayrı bir çalışma konusu oluşturacak kadar geniş kapsamlı örgütler olan AB ve NATO, doğrudan ele alınmamıştır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

1975 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) bünyesinde bir araya gelen 35 ülke, Helsinki Nihai Senedi'ni imzalanmış ve Doğu ve Batı blokları arasındaki ilişkilerde bir arabulucu zemin yaratılması öngörülmüştü. Yıllar içerisinde AGİK'ten AGİT'e dönüşen örgüt, Kanada'dan Rusya Federasyonu'na uzanan bir alanda, 55 katılımcı ülkeyle Avrasya-Atlantik coğrafyasındaki en geniş bölgesel güvenlik örgütü olma özelliğini taşımaktadır. Güvenlik kavramına kapsamlı bir yaklaşımı olan, katılımcı ülkeler arasında açıklık, şeffaflık ve işbirliğini teşvik ederek, güvenliğin artırılmasını amaçlayan siyasal ve askeri konularla ilgili taahhüt ve mekanizmalarını içeren AGİT'in temelini oluşturan işbirliğine dayalı güvenlik kavramı, özellikle 11 Eylül 2001'deki terörist saldırıların ardından yeni bir anlam ve önem kazanmıştır. Bu anlamda AGİT terörizm, örgütlü suç, silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi güvenlikle bağlantı diğer tehditlerle mücadeleyi de içerecek biçimde faaliyet sahasını genişletmiştir.

AGİT'in *Önleyici Diplomasi* alanındaki araçlarını, erken uyarı ve çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve bunlarda başarısız olduğu takdirde, çatışma sonrası rehabilitasyon oluşturmaktadır. Bu çerçevede, AGİT, Balkanlar, Orta ve Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'daki *Alan Misyonları* yoluyla görevlerini yerine getirmektedir.

Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Anlaşması (AKKA)

AKKA, 1990'da Paris'te yapılan Güvenlik ve İşbirliği Zirvesi'nde, Atlantik'ten Urallar'a kadar olan Avrupa topraklarında yer alan konvansiyonel kuvvetlerde güvenli ve istikrarlı bir denge yaratmak, geniş çaplı taarruz imkân ve kabiliyetini bertaraf etme amacıyla, 1990'da Paris'te yapılan Güvenlik ve İşbirliği Zirvesi'nde 16 NATO ve 6 eski Varşova Paktı üyesi ülke arasında imzalanmıştır. Baltık ülkeleri dışında, SSCB ardılı cumhuriyetler de anlaşmayı imzalamışlardır. AKKA'ya taraf ülke sayısı, bugün 30'a yükselmiştir. NATO ve eski Varşova Paktı ülkeleri arasında, bloklar bazında konvansiyonel kuvvetlerde sayısal eşitliğin sağlanmasına yönelik olan bu anlaşmanın amacı, konvansiyonel kuvvetlerin alt seviyelerinde istikrarlı ve güvenli denge yaratmak, genel ve bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve öncelikle ülkelerin baskın tarzında ve geniş çaplı taarruzları başlatma imkân ve kabiliyetlerini bertaraf etmektedir.

AKKA'nın uygulama alanı, Atlantik'ten Urallar'a kadar, anlaşmaya taraf olan Avrupa ülke topraklarını kapsamaktadır. Bu çerçevede, taraf ülkelerin her

yıl kara, hava ve hava savunma kuvvetlerinin kuruluş yapısı ve personel miktarı ile bağımsız tabur, tugay/alay, tümen ve eşiti seviyedeki birliklerine ait silah/araç mevcutlarını içeren bilgi değişimi verilerini karşılıklı olarak değişmeleri öngörölmüştür. Türkiye, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da anlaşmaya taraf olmayan ölkelerle komşu olduğundan, bu bölgenin bir kısmı anlaşmada açıkça noktaları belirtmek suretiyle uygulama alanı dışı bırakılmıőtır.

Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (KAİK)

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, Orta ve Doğu Avrupa Ölkeleri, Rusya ve SSCB'den ayrılan yeni cumhuriyetlerle irtibatı devam ettirmek, onları siyasal reformlarla ve yeni Avrupa yapılarına entegre etmek amacıyla, 1991'de kurulan KAİK'in, 16'sı NATO üyesi, 7'si eski Varşova Paktı ölkesi, 3'ü Baltık ölkesi olmak üzere toplam 38 üyesi vardır. Ayrıca, eski Sovyetler Birliği üyesi Türk Cumhuriyetleri'nin de KAİK içerisinde yer alması, Türkiye'nin NATO'daki önemini ve itibarını arttırmaktadır.

KAİK toplantılarında, siyasal ve güvenlik konuları yanında, savunma planlama sorunları, askeri ve stratejik konular, kuvvet ve komuta yapısı, askeri tatbikatlar, sivil-asker ilişkilerine demokratik yaklaşımlar, hava trafik yönetiminde sivil-asker işbirliği, bilim ve teknoloji, çevre gibi oldukça geniş bir alana yayılan konular ele alınmaktadır.

Avrupa-Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK)

AAOK, KAİK'n yerini alan yeni bir işbirliği mekanizmasıdır. AAOK Barış İçin Oraklık (BİO) ve (KAİK)'n ortaya koyduğu başarılı siyasal ve askeri işbirliği temelleri üzerine kurulmuştur. AAOK'nın üyeleri, ABD, Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Belçika, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Ermenistan, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsveç, İsviçre, İzlanda, İtalya, Kanada, Kazakistan, Kırgız Cumhuriyeti, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Moldova, Norveç, Özbekistan, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Slovakya, Slovenya, Tacikistan, Makedonya, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna ve Yunanistan'dır.

Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP)

AB, uzun vadede, ekonomik ve siyasal bir güç olabilmek için, dış politika, güvenlik ve savunma konusunda da etkin rol oynamak istemektedir. AB, özellikle, güvenlik ve savunma alanındaki bağımsızlığına yönelik adımları, 1993 yılında Brüksel Zirvesi ile atmaya başlamıştır. AB, NATO'nun bir bütün olarak katılmayacağı ve AB önderliğinde gerçekleştirilecek kriz yönetimi, barışı koruma ve barışı destekleme harekâtını esas alan ve AB'nin bu alandaki yeteneklerinin arttırılmasını amaçlayan AGSP'yi geliştirmiştir. Köln Zirvesi'nde, AB'nin bir bütün olarak kriz yönetimindeki sorumlulukları belirlenmiş ve kriz yöneti-

Gazi

Akademik
Bakış

203

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

minde nasıl görev alacağı konusunda ortak bir karara varılmıştır. Bu çerçevede, kriz yönetimi ve çatışmayı önlemeye ilişkin tutarlı bir Avrupa yaklaşımının geliştirilmesi, kriz yönetimi açısından sivil ve asker kurumlar arasında sinerji yaratılması, Petersburg Görevleri'nin tamamının yerine getirilmesi gerekliliği saptanmıştır. AB'nin sorumluluklarını yerine getirebilmesi için AGSP kapsamında siyasal ve askeri bir yapı oluşturulmuştur. Bu yapı, Siyasal ve Güvenlik Komitesi, Avrupa Birliği Askeri Komitesi, Avrupa Birliği Askeri Personeli'dir.

Bu aşamaların nihai sonucu olarak, 60 bin kişilik bir Avrupa Acil Müdahale Gücü kurulması kararı alınmıştır. AB, AGSP yapısı içinde Acil Müdahale Gücü'nün karar alma yapısını, NATO'dan bağımsız tutmakta, ancak gerektiğinde, NATO'nun istihbarat, haberleşme, lojistik olanaklarından yararlanabilmektedir. Bu yaklaşım, AGSP ile NATO arasında ya da AB ile ABD arasında, Avrupa'nın güvenliğinin tesisi konusunda bir yol ayrımını işaret etmektedir. AGSP, giderek NATO'dan bağımsız bir Avrupa Ordusu'na dönüşmektedir. Acil Müdahale Gücü'nün, yalnızca AB sınırları içinde ve ilgili alanlar (Balkanlar ve Karadeniz) için yapılandırılması planlanmıştır.

NATO, AB'nin otonom bir savunma sistemi kurmasına olumlu yaklaşmamıştır. Belirli harekâtlardaki Avrupa otonomisinin NATO kararlarına bağlı kılınmasında ısrar eden ABD, İngiltere ve Türkiye gibi ülkeler, NATO'nun gerçekleştirebileceği işlevleri, ayrıca AB içerisinde gerçekleştirmeye kalkmanın gereksiz bir girişim olduğunu savunmuşlardır.

Barış İçin Ortaklık Girişimi (BİO)

BİO, Orta Avrupa, Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'da Sovyetler Birliği'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanan ülkeler ile NATO arasında siyasal diyalog kurmak ve bu ülkelerin Batı'ya entegrasyonlarını sağlamak amacıyla kurulan bir girişimdir. 1994'te, Brüksel'deki NATO zirve toplantısında, ABD tarafından önerilen Barış İçin Ortaklık ve buna paralel olarak oluşturulması düşünülen Birleşik Müşterek Görev Kuvveti konsepti, bütün üyelerce kabul edilmiştir. 1995 yılı sonuna kadar, BİO'ya 27 ülke katılmıştır. BİO projesiyle, NATO ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında, ortak planlama, eğitim ve tatbikatlar aracılığıyla barışı koruma yeteneklerinin güçlendirilmesi ve böylece söz konusu ülkelerin askeri kuvvetlerinin, NATO kuvvetleri ile birlikte çalışabilirliğinin artırılması hedeflenmiştir.

BİO projesi, genel olarak KAİK temelinde ortaya çıkmıştır. NATO'nun işbirliği ve ortaklığa dayalı yeni güvenlik anlayışı doğrultusunda başlayan adaptasyon süreci çerçevesinde, 1991'de Brüksel'de yapılan KAİK zirvesinde, Avrupa'da güvenlik ve istikrarı güçlendirmek amacıyla yeni bir girişim olarak başlatılmış, "istekli ve ehil" KAİK ve AGİT ülkeleri, BİO olarak anılan bu işbir-

liği programına devam edilmiştir. BİO, zaman içerisinde Avrupa-Atlantik Güvenlik Mimarisi'nin temel unsurlarından biri haline gelmiştir. 1997'de, KAİK'in yerini almak üzere güvenlik ve savunma konularında bir danışma forumu niteliği taşıyan AAOK oluşturulmuştur. İşbirliğinin pratik boyutunun geliştirilmesini sağlamak üzere de, NATO'nun 1999'daki Washington Zirvesi'nde "21'inci Yüzyıl İçin Bir Ortaklığa Doğru Güçlendirilmiş ve Daha Operasyonel Hale Getirilmiş BİO" raporu kabul edilmiştir.

BİO, NATO'nun geçirdiği dönüşümle birlikte, yeni bir boyut kazanmıştır. BİO yesi ülkeler, ister barışı koruma misyonları olsun, isterse terörizm ve kitle imha silahlarının yayılması gibi ortak güvenliğe yönelik yeni tehditler olsun, her alanda NATO'nun yeni sorunlar karşısındaki tepkilerini yönlendirmek ve bunların uygulanmasına yardımcı olmakta önemli roller oynamaktadırlar. NATO'nun, ortaklık mekanizmaları vasıtasıyla sağladığı öneri ve yardımlar da, bu ülkelere reform çalışmalarında yardımcı olmaktadır.

Türkiye, BİO faaliyetleri kapsamında, ağırlıklı olarak Balkanlar (Arnavutluk, Makedonya, Bulgaristan, Romanya, Bosna-Hersek), Karadeniz (Ukrayna, Gürcistan, Moldavya) ve Türk Cumhuriyetleri (Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan) ile ilgilenebilmektedir. Türkiye, bu lkelerle, BİO faaliyetleri kapsamında karşılıklı eğitim işbirliği anlaşması yapmakta, özellikle de Karadeniz'de BİO tatbikatları planlayıp icra ederek Karadeniz'de sahili bulunan devletlerin aktif katılımını sağlamaya çalışmaktadır.

GUUAM

GUUAM yeleri arasında işbirliği, 1996'da, Avusturya'da yapılan AKKA Konferansı'nda Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna'nın ortak bildiri yayınlaması ile başlamıştır. 1997'de de, bu ülkelerin devlet başkanları Fransa'da, ortak bir bildiri imzalamışlardır. Bu bildiride, bu dört ülkenin işbirliği yapmalarının nemi, Avrasya'da işbirliği, TRACECA'nın canlandırılması, toprak bütünlüğü, devletlerin egemenliği, sınırların değişmezliği, işbirliği, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı duyarak daha güvenli ve istikrarlı bir Avrupa'ya katkıda bulunmak niyeti açıklanmıştır. Yine aynı bildiride, bu ülkelerin, 21nci yüzyılda Avrupa'nın karşılaşacağı sorunların üstesinden gelebilmek için ortak bir çaba sarf edecekleri ifade edilmiştir. 1999'da, Washington'da yapılan NATO Zirvesi sırasında, Özbekistan da örgüte ye olarak katılmıştır. Washington'da imzalanan bildiride, örgütün temel ilkele-ri ve faaliyet planı açıklanmıştır: Uluslararası rgtler ve forumlarla işbirliği, NATO'yla Barış İçin Ortaklık Programı çerçevesinde ilişkilerin geliştirilmesi, sorunların barış yoluyla üzülmesi, nükleer ve kimyasal silahların yayılmasının nlenmesi, Avrasya Petrol Ulaşım Koridoru'nun canlandırılması.

gazi

Akademik
Bakış

205

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

2001'de Yalta Zirvesi'nde imzalanan GUUAM Antlaşması'yla örgüt kurumsallaşmış ve örgütün askeri-siyasal değil, ekonomik işbirliğini amaçlayan bir yapıya sahip olduğu ifade edilmiştir. Ancak, GUUAM, önceliğini ekonomik kalkınma olarak açıklamasına karşın, bugüne kadar bu konuda kayda değer bir gelişim gösterememiştir. Bunun nedeni, üye ülkelerin ekonomilerinin kötü durumda olmasıdır. Ayrıca, üye ülkelerin hiçbiri, bağımsız dış politika stratejileri uygulayacak kadar güçlü değildir. Öte yandan bu oluşum başka ülkelerin de tepkisini çekmekte, örneğin Rusya ve Ermenistan, GUUAM'ı kendilerine karşı kurulan bir grup olarak değerlendirmektedirler.

GUUAM'ın bölge güvenliğine katkı sağlayan bir örgüt olmaktan daha çok, üye ülkeler arasında işbirliğini arttırıcı nitelikte bir örgüt olduğu söylenebilir. Ancak bu konuda bile, tam bir birlik gösterilememektedir. 2002'de, Özbekistan'ın örgütten ayrılmak istemesi, bunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu kapsamda, örgütün kendi iç dinamiklerinden daha çok ABD'nin desteği ile ayakta durduğu değerlendirilmektedir.

Bölgesel Silahların Kontrolü Doğrulama ve Uygulama Yardım Merkezi (RACVIAC)

AB öncülüğünde kurulan Güneydoğu Avrupa İstikrar Paketi (GAİP), Kosova Krizi sonrasında, Balkan ülkelerinin kalıcı bir istikrara kavuşturulması, yeniden imar edilmesi ve kalkındırılması, güvenlik endişelerinin giderilmesi, demokratikleşmeleri, Avrupa sistemine yakınlaştırılması ve entegrasyonu amacıyla, 30 Temmuz 1999'da tarihinde Saraybosna'da gerçekleştirilen Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde kurulmuştur. GAİP çerçevesindeki etkinliklerin yürütülmesi için, AB tarafından belirlenen bir özel koordinatör başkanlığında, bir bölgesel masa ve bu masaya bağlı çalışma masaları oluşturulmuştur. Bu masalar, "demokratikleşme ve insan hakları", "ekonomik yapılanma, gelişim ve işbirliği" ve "güvenlik" olmak üzere üç farklı alanda çalışmaktadır. Güvenlik masasının bir projesi olan RACVIAC, Zagreb/Hırvatistan'da kurulmuş ve Ekim 2000'de faaliyetlerine başlamıştır. RACVIAC projesi, AB'nin koordinatörlüğünde, GAİP çerçevesinde gerçekleştirilen ilk proje olması nedeniyle, AB ve bölge ülkelerinden büyük ilgi görmüştür. RACVIAC'ın faaliyetleri, üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan Çok Uluslu Danışma Grubu (Multinational Advisory Group-MAG) tarafından yönlendirilmektedir.

RACVIAC, silahların kontrolü anlaşmalarının uygulanmasına ilişkin bölge ülkelerine yardım sağlamasının yanı sıra, silahların kontrolü ve GGAÖ konularında bölgesel diyalog ve işbirliğine yönelik bir forumdur. Başlıca amaçları, mevcut silahların kontrolü anlaşmalarının tam anlamıyla uygulanması amacıyla bölge ülkelerine eğitim desteği sağlanması; silahların kontrolü

ve GGAÖ anlaşmalarının uygulama standartlarının geliştirilmesini sağlamak için işbirliği ve diyalogun ilerletilmesi; bölge ülkelerinin, gelecekte akdedilebilecek çok taraflı silahların kontrolü anlaşmalarına katılım ve söz konusu anlaşmaların uygulanması konularındır.

1991'den bu yana, Balkanlar'da GGAÖ'ye yönelik iki taraflı rejimleri başlatan ülke konumunda olan Türkiye, Güney Doğu Avrupa'da da benzer düzenlemeler yapılmasına önem atfetmektedir. Bu nedenle, Türkiye, RACVIAC'a ilk andan itibaren personel katkısında bulunmaktadır.

Kitle İmha Silahlarının Yayılmasına Karşı Güvenlik İnisyatifi (PSI)

PSI, kitle imha silahlarının önlenmesine yönelik yaklaşım çerçevesinde, 2003'de, ABD Başkanı George Bush'un, Polonya'nın Krakow şehrinde yaptığı konuşmayla başlatılan bir süreçtir. PSI, kitle imha silahlarının yayılmasına karşı uluslararası toplum tarafından bugüne kadar geliştirilmiş bulunan anlaşmaları ve rejimleri de içeren, mevcut sistemin üzerine inşa edilmiş bir girişimdir. Türkiye, bir yandan PSI faaliyetlerini yakından takip ederken, diğer yandan, önümüzdeki yıllarda, özellikle kendisine komşu ülkelerdeki PSI faaliyetlerine ne tür yeteneklerle katkı sağlayabileceğinin değerlendirilmesini de yapmaktadır.

Türkiye, PSI çerçevesinde, 24-26 Mayıs 2006 tarihlerinde, kara, deniz ve hava unsurlarını içeren Anadolu Güneşi-2006 tatbikatına ev sahipliği yapmıştır. Bu tatbikatla, hiçbir ülkeyi hedef almayan, ateşli silah kullanımı içermeyen, kitle imha silahları, bunları fırlatma araçları ve diğer ilgili malzemenin yayılmasının önlenmesi konusunda ilgili makamlar arasındaki koordinasyonu güçlendirme ve üçüncü ülkelerle bu alanda işbirliğini pekiştirmek amaçlanmıştır.

Karadeniz'de Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemler İnisyatifi (GGAÖ)

Karadeniz'de, deniz işbirliği alanında başarıyla sürdürülen bir diğer girişim, 1 Ocak 2003'de yürürlüğe giren GGAÖ inisiyatifidir. Söz konusu düzenleme, dünyada deniz alanında mevcut yegâne güven ve güvenlik arttırıcı rejim olması nedeniyle ayrıca önemlidir. Karadeniz'e kıyıdaş altı ülke arasında işbirliği ve güveni geliştirmek amacıyla, Ukrayna'nın inisiyatifiyle başlatılan girişime en büyük destek Türkiye tarafından verilmiştir.

GGAÖ, genel olarak, denizlerde yapılabilecek işbirliği alanlarını (Seyir hidrografi, konferanslar, acil yardımlar, vb.) geliştirmeyi; karşılıklı temasları arttırmayı (Üslere davet, personel değişimi, kültürel ve sportif faaliyetler,

gazi

Akademik
Bakış

207

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

vb.); önemli faaliyetlere ilişkin ön bildirimde bulunmayı; Karadeniz'de mevcut kuvvetler (400 ton üzeri gemiler ve denizaltılar) hakkında her yıl bilgi değişimini ve her yıl bir ülkede Deniz Güven Tatbikatı (Confidence Annual Naval Exercise-CANE) yapılmasını amaçlamaktadır.

Bugüne kadar, 2004'de, Bulgaristan koordinatörlüğünde CANE tatbikatı gerçekleştirilmiş ve Varna Deniz Üssü ziyaret edilmiş; 2005'de, Gürcistan tarafından gerçekleştirilmesi gereken ikinci CANE tatbikatı, Gürcistan'ın mali ve teknik yetersizlikleri nedeniyle, bu ülkeyle varılan mutabakat sonucunda, Türkiye tarafından üstlenilmiş ve gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, söz konusu tatbikatla irtibatlı olarak, Karadeniz Ereğli Deniz Üssü ziyarete açılmıştır.

GGAÖ rejiminin uygulanmasında önemli bir soruna karşılaşılmamakta ve uygulama alanı arttıkça, kıyıdaş ülkeler arasında güven ortamı pekişmektedir.

Karadeniz'in Güvenliği ve Türkiye

Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu, Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerin Türkiye'nin ticaretindeki payının artması, Azerbaycan petrolü başta olmak üzere, Hazar Denizi enerji kaynaklarının Batı pazarlarına taşınmasında Karadeniz'in önemli bir geçiş yolu olması, Balkanlar ve Kafkasya'daki çatışmaların bölge ülkelerinin istikrarını tehdit etmesi gibi unsurlar, Türkiye'ye, Karadeniz sisteminin Soğuk Savaş sonrası dönemde önemini koruyacağını göstermiştir. Ayrıca, Karadeniz'de işbirliği, Soğuk Savaş sonrası değişen dengeler içerisinde, Türkiye'nin Boğazlar'da güvenliği sağlaması açısından da önem taşımaktadır.²⁰

Karadeniz Bölgesi'nin göreceli güvenli olmasında, uluslararası örgütlerin bölgeye ilişkin politikaları, bölgesel örgütlenmeler, bölgesel girişimler ve bu girişimler sayesinde kıyıdaş ülkeler arasında gerçekleştirilen işbirlikleri etkili olmuştur. Büyük çoğunluğu Soğuk Savaş sonrasında ürünleri olan bu oluşumların bazılarının kuruluşuna Türkiye ön ayak olmuştur. Bu oluşumlar, ya Karadeniz'i de içeren politikalara sahiptirler ya da Karadeniz merkezli olarak kurulmuşlardır.

Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)

Karadeniz'e kıyıdaş olan ülkeler arasında ekonomik bağların güçlendirilerek orta ve uzun vadede bölge güvenliğine hizmet edebilecek bir işbirliğinin Türkiye'nin öncülüğünde oluşturulması fikri, ilk kez Büyükelçi Şükrü Elekdağ tarafından, 1990'ın başında ortaya atılmıştır. Büyükelçi Elekdağ, projenin

görsel

²⁰ Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 156.

temel amacının "Karadeniz ülkeleri arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilebilmesi için uygun koşulların oluşturulması ve kurumsal düzenlemelerin yapılması" olduğunu belirtmişti.²¹ Elekdağ'a göre Türkiye, Avrupalı ve Orta Doğulu olduğu kadar, Balkanlı, Karadenizli, Kafkasyalı, Asyalı ve Akdenizli bir ülkedir. Soğuk Savaş sonrasının koşulları, Türkiye'ye jeopolitiğinin tüm bu özelliklerini geliştirebilme olanağı tanımaktaydı. Karadeniz'de işbirliğini geliştirmek, Türkiye'nin jeopolitik önemine yeni bir boyut katacaktı.²²

KEİ, Türkiye'nin girişimiyle 25 Haziran 1992'de gerçekleştirilen İstanbul Zirvesi'nde yayımlanan deklarasyonla kurulmuştur. Üyeleri Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan ve Karadağ, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan'dır. 2003'de, Makedonya ile Sırbistan-Karadağ da örgüte davet edilmiştir. Bu çerçevede, Sırbistan-Karadağ, KEİ'nin tam üyesi olmuş, Sırbistan-Karadağ'ın ayrılmasından sonra Sırbistan KEİ üyeliğini korurken, Karadağ gözlemcilik başvurusunda bulunmuştur.

Bu yıl (2007) kuruluşunun 15. yılını dolduran olan KEİ'nin, bu süre zarfında kendisinden beklenenleri yerine getirdiğini söylemek zordur. Bunun belki de en önemli nedeni, başta Türkiye olmak üzere, KEİ üyesi ülkelerin, deyim yerindeyse, akıllarının ve gönüllerinin başka yerde olmasıdır. Bu nedenle, KEİ için çok da içtenlikle bir enerji harcadıkları söylenemez. Ancak, KEİ'nin ticari ve ekonomik işlevlerinden farklı boyutları da vardır. Örgüt'ün daha etkin hale getirilerek, bölge ülkeleri arasındaki ticaretin artırılması ve bölgesel ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi, bölgesel güvenlik ve istikrara da katkı sağlayacaktır.²³ KEİ'nin temel amacı, her ne kadar KEİ bölgesindeki devletlerde sürdürülebilir kalkınma için gerekli istikrarlı ekonomik ortamın yaratılmasıyla sınırlı görülse de, bölge ülkeleri arasında ekonomik işbirliği alanında başlayacak diyalogun, zamanla siyasal platforma yayılması ve bölge barışı ve güvenliğinin sağlanması da amaçlanmıştır.²⁴ KEİ'nin kuruluş deklarasyonunun çeşitli maddelerinde belirtildiği üzere, ekonomik işbirliği, bölgede barış ve güvenlik tesis edilmesinin bir numaralı yolu olarak görülmekte-

21 Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 156-157'den Ömer Faruk Gençkaya, "The Black Sea Economic Cooperation Project: A Regional Challenge to European Integration", *International Social Science Journal*, C. 45, No. 4 (1993), s. 550.

22 Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 157.

23 Karadeniz'in güvenliğinde KEİ'nin oynayabileceği rol konusunda bir değerlendirme için bkz. Ersan Bocutoğlu ve Gökhan Koçer, *Romanian Journal of International and Regional Studies*, Vol. II, No.1-2 (2006), s. 28-37.

24 Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 150.

görsel

Akademik
Bakış

209

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

dir. Katılımcı üyelerin niyeti, deklarasyonun 5. maddesinde belirtildiği üzere, AGİT ilkelerinden yola çıkılarak, tüm Avrupa'yı içine alan bir ortak ekonomik bölgenin kurulmasına katkıda bulunmaktadır.²⁵ Bu durum, Haziran 2004'de, yayımlanan "KEİ Dışişleri Bakanlarının KEİ'nin Bölgedeki Güvenlik ve İstikrara Katkısına İlişkin Bildirisi"nde de ifade edilmiştir.

Bölge ülkeleri arasında, ekonomik işbirliğinin ve siyasal diyalogun sağlanması yönünde oluşturulmuş bir platform olarak KEİ, Türkiye-Yunanistan, Ermenistan-Azerbaycan ve Ukrayna-Rusya gibi ülkelerin temsilcilerini ABD ya da AB'nin baskısı olmadan bir araya getirmiştir. KEİ zirve toplantılarında ve çalışma gruplarında pek çok kez bir araya gelen ülke temsilcileri, aralarındaki hassas siyasal ve güvenlik sorunlarına gayri resmi çerçevede değinme olanağı bulmuşlardır. Kuruluşundan itibaren bölgede ekonomik ilişkilerin ve işbirliğinin geliştirilmesi yönünde hedef belirlemiş olan KEİ'nin, bölgedeki çatışmaları ve gerginlikleri engelleme veya sınırlandırma yetkisi bulunmamaktadır. Bununla birlikte, geçen süre içerisinde bölgede, uluslararası alana paralel olarak, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç, terörizm gibi yeni sorun alanlarının ortaya çıkmasıyla, KEİ, gelişmiş örgütlenmesi aracılığıyla bu sorunlara müdahale konusunda bölge ülkeleri arasındaki diyalogu geliştirmeye yönelmiştir.²⁶

KEİ'nin ekonomik bir örgüt olarak ortaya çıkmış olmasına karşın, gelişmiş kurumsal yapısıyla bölgedeki düşük yoğunluklu güvenlik sorunlarının çözülmesinde rol oynayabilecek konuma gelmesi bundan sonrası için hedef oluşturmaktadır. KEİ Şartı'nın imzalanmasından hemen sonra yayınlanan Yalta Zirvesi Deklarasyonu'nda, KEİ ülkeleri "ekonomik işbirliğinde sağlanan ilerlemenin bölge ülkelerinin yararına olacak şekilde istikrar ve güveni arttıracaktır" belirterek, KEİ'nin bölgede istikrar ve güveni sağlama konusundaki rolüne atıf yapmışlardır.²⁷ KEİ Şartı'nın dördüncü maddesinde, işbirliği alanları içerisine 1992'deki İstanbul Deklarasyonu'nda bulunmayan "örgütlü suçlar ve uyuşturucu, silah ve radyoaktif madde kaçakçılığı, her türlü terör hareketi ve yasadışı göçle mücadele" eklenmiştir. KEİ, Güneydoğu Avrupa İstikrar Pakti çerçevesinde, paktın düşük yoğunluklu güvenlik meselelerini içeren amaçlarının gerçekleştirilmesi yönünde destek vereceğini ifade etmiştir. 11 Eylül

25 Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 163.

26 Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 171'den Ioannis Stribis, "The Evolving Security Concern in the Black Sea Economic Cooperation", *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 3, No. 3 (Eylül 2003), s. 130-162.

27 Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 172'den "BSEC, Yalta Summit Declaration, 5 June 1998", *Handbook of Documents*, Cilt 4, İstanbul, KEİ, 2000, s. 19, Para. 1.

terörist saldırılarından sonra da KEİ, teröre karşı mücadele konusunda aktif rol oynayacağını ortaya koyarak, güvenliğin ekonomik işbirliği yoluyla sağlanması yönündeki yaklaşımını aşarak güvenlik meselelerine işbirliği alanları arasında yer vermeye başlamıştır.

Karadeniz Deniz İşbirliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR)²⁸

Karadeniz coğrafyasındaki en önemli askeri örgütlenme olan BLACKSEAFOR, Türkiye'nin öncülük ettiği bir diğer oluşumdur. Türkiye ile birlikte Bulgaristan, Gürcistan, Romanya, Rusya Federasyonu ve Ukrayna arasında 2001'de kurulan BLACKSEAFOR, askeri imkânları ve yetenekleri ile katkıları birbirinden farklı, siyasal geçmişleri de birbirine pek benzemeyen kıyıdaş ülkeleri ortak bir hedef etrafında toplayan ve pek benzeri olmayan bir koalisyon niteliğinde olmasına karşın, üye ülkeler arasında bölgesel barışın ve güvenliğin geliştirilmesine büyük katkılar sağlamaktadır.

1990'lı yılların başından itibaren bölgede ortaya çıkan siyasal ve ekonomik alandaki gelişmeler doğrultusunda, Karadeniz'de fiilen görev yapacak çokuluslu bir deniz gücü oluşturma fikri, 1994-1995 yıllarında ortaya atılmıştır. Bu fikir, daha sonra, 1998'de Varna'da, İkinci Karadeniz Deniz Kuvvetleri Komutanları Toplantısı'nda Türk Deniz Kuvvetleri tarafından önerilmiştir. Türk Genelkurmay Başkanlığı'nın koordinatörlüğünde, Dışişleri Bakanlığı ile Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın yaptıkları yoğun çalışmalar sonucu, BLACKSEAFOR anlaşması, Karadeniz'e kıyıdaş ülkeler arasında, 2 Nisan 2001'de, İstanbul'da imzalanmıştır.

Karadeniz'de deniz güvenliği alanındaki ilk işbirliği mekanizmasını oluşturan BLACKSEAFOR'un amacı, kıyıdaş ülkelerin deniz kuvvetleri arasında işbirliği ve birlikte çalışabilirliğin geliştirilmesi suretiyle, Karadeniz'de dostluk, iyi ilişkiler ve karşılıklı anlayışın daha da güçlendirilmesine katkıda bulunmaktır. Gerek duyulduğunda göreve çağırılması öngörülen BLACKSEAFOR çerçevesinde, üye ülkelerin deniz kuvvetlerinin katılımıyla denizde arama-kurtarma operasyonları, insani yardım, çevre koruma operasyonları, mayın temizleme faaliyetleri, iyi niyet ziyaretleri ve üye ülkeler tarafından kararlaştırılacak diğer görevlerin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. BLACKSEAFOR'un komutası, kıyıdaş ülkeler arasında altı aylık dönemlerle paylaşılmaktadır. BLACKSEAFOR komutanlığı ve harekât kontrolü, 2007 Ağustos başında Rusya Federasyonu'ndan Türkiye'ye geçmiştir.²⁹

²⁸ BLACKSEAFOR'un açılımı Black Sea Force'dur (Karadeniz Gücü).

²⁹ BLACKSEAFOR'un komutasını bu yıl Donanma Komutanlığı'ndan Albay Levent Görgeç yürütecektir.

Görüş

Akademik
Bakış

211

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

BLACKSEAFOR'un görev yönergesi, 7 Temmuz 2004'te değiştirilerek, organize suçlar ve terörist tehditler de görev kapsamı içine alınmıştır. "Terörizmle Mücadele Operasyonu" isimli ilk tatbikat, 5-27 Ağustos 2004'te gerçekleştirilmiştir. Görev yönergesinin değiştirilmesinin ve hemen ardından tatbikat yapılmasının perde arkasında, NATO unsurlarının Karadeniz'e girmesinin önlenmesi bulunuyordu. NATO üyesi olmasına karşın Türkiye, yeni NATO üyeleri Romanya ve Bulgaristan'ın, NATO'nun Akdeniz'de gerçekleştirdiği Etkin Çaba Harekâtı'nın Karadeniz'e yayılması yönündeki girişimlerinden rahatsız olmuştu. Romanya ve Bulgaristan, Karadeniz'de Rusya ve Ukrayna'nın gücünü dengelemek için NATO deniz unsurlarının devriye hizmetinde bulunmasını istiyordu. Fakat Montrö Boğazlar Sözleşmesi konusunda duyarlı olan Türkiye, sözleşmenin zedelenmesine neden olabilecek bu girişime sıcak bakmamış ve Karadeniz'in güvenliğinin kıyıdaş ülkelerce sağlanması fikrini paylaşan Rusya'yla işbirliği yaparak, BLACKSEAFOR'un görev yönergesini değiştirmek yoluyla organize suçlar ve terörist tehditleri de görev kapsamına almıştır.³⁰

Hâlihazırda BLACKSEAFOR'un yeni güvenlik ortamına uyum sağlaması ve görev tanımının terörizm ve kitle imha silahlarıyla mücadeleyi de kapsayacak biçimde genişletilmesi amacıyla bir dönüşüm sürecinden geçmesi üzerinde çalışılmaktadır. BLACKSEAFOR'UN askeri faaliyet ve aktivasyonlarına paralel olarak siyasal istişare toplantıları da sürmektedir. Siyasal diyalog süreci, Dışişleri Bakanları Özel Temsilcileri ve Yüksek Düzeyli Uzmanlar Grubu toplantılarını kapsamaktadır. 2004 yılı başından beri devam eden BLACKSEAFOR Siyasal İstişare Grubu ve BLACKSEAFOR Komutanlar toplantılarıyla elde edilen işbirliği, BLACKSEAFOR'un, kıyıdaş ülkeler arasında yasa dışı deniz trafiği ve asimetrik risklerle mücadelede kullanılacak uygun bir araç olduğu anlayışını daha da güçlendirmiştir. Bu kapsamda BLACKSEAFOR'un, terörizm, uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı ile kitle imha silahlarının yayılmasına karşı deniz harekâtlarında kullanımı için başlatılan çalışmalar sürmektedir. 2004'den beri, dışişleri bakan yardımcıları ve/veya müsteşarlar düzeyinde yapılan Yüksek Seviyeli Temsilciler Toplantıları'nda da, tüm Karadeniz kıyıdaş ülkeleri, bu çabaları destekleme konusundaki kararlılıklarını ifade etmişlerdir. İşbirliği yaparak güvenlik ortamının iyileştirilmesi çabası, kıyıdaş ülkeler arasında var olan ve olabilecek görüş farklılıklarının, barışçı yollarla çözümlenmesine zemin hazırlayacak danışma ve görüşme fırsatları da yaratmaktadır. Bu anlamda, BLACKSEAFOR'un, Türkiye'nin ulusal güvenliğinin yanı

30 Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 168'den Serkan Demirtaş, "Karadeniz NATO'ya Kapalı" *Cumhuriyet*, 29 Ağustos 2004, s. 8.

sıra, bölgesel ve uluslararası barış ve güvenliğin geliştirilmesine de katkıda bulunan bir girişim olduğunu kabul etmek gerekir.³¹

BLACKSEAFOR'un daha etkili bir örgüte dönüştürülmesi ve yılda iki kez aktive edilen bir faaliyet olmaktan çıkarılıp, sürekli bir statüye kavuşturulması ve bir sonraki adım olarak da, tüm kıyıdaş ülkelerin katılımıyla KUH'un, BLACKSEAFOR kapsamında gerçekleştirilen sürekli bir harekât haline getirilmesi yararlı olacaktır.³²

Karadeniz Uyum Harekâtı (KUH)

Karadeniz'de güvenliği sağlama konusunda en son geliştirilen yapı, KUH'dur. KUH, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1373, 1540 ve 1566 sayılı kararlarıyla uyumlu olarak 1 Mart 2004'de, Türkiye tarafından başlatılmıştır. KUH'u yürüten Türk Deniz Kuvvetleri (Deniz Kuvvetleri Komutanlığı), Sahil Güvenlik Komutanlığı, Denizcilik Müsteşarlığı, Türk Boğazları Gemi Trafik Hizmetleri Müdürlüğü, Dışışleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve ilgili diğer devlet kurumlarıyla yakın işbirliği içerisinde çalışmaktadır.

Türk karasularında, Karadeniz'in uluslararası sularında ve bu bölgelerin üzerindeki hava sahasında yürütölen KUH, Karadeniz'deki tüm kıyıdaş ülkelerin katılımına açık olmakla birlikte, başlangıcından 2006 yılı sonuna kadar "millî" nitelik taşımıştır. Harekât, bu dönemde, Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait firkateynler, hücumbotlar, denizaltılar, helikopterler ve deniz karakol uçakları vasıtasıyla yürütölmüştür. Bu niteliğiyle de, KEİ ve BLACKSEAFOR'dan farklı bir niteliğe sahip olmuştur. Karadeniz Uyum Harekâtı, NATO'nun Akdeniz'de devam eden Etkin aba Harekâtı'nın amaçları ve hedefleriyle uyumlu ve onunla bilgi paylaşımına dayanan bir işbirliği içindedir.

Diğer yandan, Karadeniz'deki diğer kıyıdaş ülkelerin KUH'a katılımını sağlamak amacıyla gerekli görüşme ve danışmalara da devam edilmektedir. Bu anlamda, Rusya Federasyonu, 27 Aralık 2006'da harekâta katılmıştır. Ayrıca, 17 Ocak 2007'de Türkiye ve Ukrayna Deniz Kuvvetleri Komutanları'nın Ankara'da imzaladıkları ortak protokolle, Ukrayna'nın da resmî katılım süreci tamamlanma aşamasına gelmiştir.

KUH'un görevi, Karadeniz'de belirsiz aralıklarla karakol faaliyetleri icra ederek, yasa dışı faaliyetlere karıştıklarından şüphe duyulan ticaret gemilerini tespit etmek ve izlemektir. şüpheli ve dikkati çeken gemiler, Sahil Güvenlik Komutanlığı tarafından Türk karasularında ve limanlarında ziyaret edilmek-

31 http://www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_17_Karadenizin_Deniz_Guvenligi/Karadenizin_Deniz_Guvenligi.htm

32 Akın Alkan, *a.g.e.*, s. 185.

gazi

Akademik
Bakış

213

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007

te ve aranmaktadır. Tespit edilen şüpheli ve dikkati çeken gemilere ilişkin bilgiler NATO makamlarına aktarılmaktadır. Şüpheli bir gemi tespit edildiğinde, varış limanına kadar takip edilmekte, arama yapılması gerektiğinde, alıkonularak yasal işlem başlatılmak üzere ilgili makamlara devredilmektedir. Bu çerçevede, KUH unsurlarınca, Batı, Orta ve Doğu Karadeniz'de periyodik olarak keşif-gözetleme/karakol ve izleme faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda, bugüne kadar binlerce gemi tespit edilmiş ve kimlikleri belirlenmiştir. Türkiye, bu harekâtın yasa dışı faaliyetlere karşı caydırıcılık sağladığını ve Karadeniz'de gün geçtikçe artan ticari deniz trafiğinin daha emniyetli ve güvenli bir biçimde sürdürülmesine katkıda bulunduğuna inanmaktadır.

Sonuç

Karadeniz'in güvenliği konusunda, hiçbir güvenlik sorunu yokmuş gibi davranmak da, abartılı bir güvenlik algılamasına sahip olmak da sağlıklı değildir. Çalışmanın başında belirtildiği gibi, Karadeniz, uluslararası ortamdaki bütün olumsuz gelişmelere karşın, Soğuk Savaş dönemi sonrasında göreceli "güvenli" bir bölge olma niteliğini sürdürmektedir. Zira, Karadeniz, uluslararası güvenlik ortamında "çağdaş" risklerin hepsine sahip olmakla birlikte, tehditlerin varlığı, önemli oranda potansiyel düzeydedir.

Karadeniz'in bir güvenlik sorunu olmasında, küresel aktörlerin önemli etkisinin olduğu da bir gerçektir. Bu konuda en göze çarpan ülke ABD'dir. Polonya, Romanya ve Bulgaristan ekseninde askeri bir hat kurmakta olan ABD, Ortadoğu'ya yönelik amaçlarını gerçekleştirmede bu coğrafyadaki limanlardan yararlanmaktadır. Karadeniz kıyısında, Köstence'de (Romanya) ve Burgaz'da (Bulgaristan) üsler kurması, bunun en önemli göstergesidir. ABD, Batı için endişe kaynağı olan uyuşturucu, silah, insan kaçakçılığı, yasadışı göç, terörizm ve olası nükleer yayılma gibi tehditlerin kapsamlı biçimde, ancak Karadeniz bölgesinin de NATO'ya dahil edilmesiyle ele alınabileceğine inanmaktadır. Bu nedenle, Karadeniz'de, Türkiye'nin önderliğinde oluşturulan BLACKSEAFOR örneğinde olduğu gibi "Karadeniz'de güvenliğin Karadeniz'e kıyıdaş ülkelerle sağlanması anlayışı", başta ABD olmak üzere, bölgeye kıyısı olmayan ülkeleri dışarıda bırakması nedeniyle eleştirilmektedir.³³

Buna karşılık, ABD'nin, bölgeye yönelik politikasının hiç de "masum" olmadığını, Karadeniz'de bir güvenlik sorunu varsa, onun da özellikle ABD'nin bölgeye "girme" yönündeki politikasından kaynaklandığını savunan görüşler de oldukça fazladır.³⁴ Türkiye ise, bu konudaki politikasını temelde Montrö

³³ Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 169-170.

³⁴ Bu anlamda örneğin bkz. Sinan Oğan, "Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz", 2023, No. 61 (15 Mayıs 2006), s. 4-16, Özcan Yeniçeri, "Karadeniz'de ABD Satranç ve

Boğazlar Sözleşmesi çerçevesinde ele almaktadır.³⁵ Türk dış politikasında bölgeye yönelik temel görüş, Karadeniz bölgesinin ekonomik ve siyasal bir bütün olarak dünya sistemine entegre olmasının yolunun Batı kurumları ve değerleriyle uyum içerisinde olmasından geçtiğidir.³⁶

Karadeniz'e kıyıdaş bir ülke olan Türkiye, -dar ya da geniş anlamda- Karadeniz bölgesinin bir parçasıdır. Soğuk Savaş sonrasında yaşanan bölgesel ve küresel gelişmeler, Karadeniz'i uluslararası aktörlerin nüfuz mücadelesinin en önemli ve öncelikli alanlarından birisi durumuna getirmiştir. Dünyanın bazı coğrafyaları gibi, Karadeniz bölgesi de, uluslararası aktörlerin yeniden yapılandırılmasını düşündükleri coğrafyalarından birisidir. Kafkasya ve Orta Asya'nın Batı'ya açılan kapısı olan ve uluslararası enerji taşımacılığının güzergâhını oluşturan Karadeniz, uluslararası güç mücadelesinin yeni arenalarından biridir. Karadeniz'in, gittikçe bir NATO -ve göreceli AB- denizine dönüşmesi ve Rusya Federasyonu'nun Akdeniz'e açılmak için Karadeniz'de güçlenmeye çalışması,³⁷ bunun göstergeleridir. Türkiye'nin dış politika karar alıcılarının ve uygulayıcılarının, bu konuda uyanık ve duyarlı olması bir zorunluluktur.

Türkiye, ulusal güvenliğini sağlamak ve sürdürmek için, bölgesel ve uluslararası alandaki güvenlik zaafiyetlerini ortadan kaldırmalıdır. Karadeniz, bu bakımdan göreceli "kolay" bir coğrafyadır. Hem güvenlik zafiyeti çok düşük düzeydedir, hem de bölgede Türkiye'nin mevcut ve potansiyel etki gücü, diğer coğrafyalara göre daha fazladır. Gerek KEİ'nin, gerekse de BLACKSEAFOR'un kuruluşuna öncülük etmiş olması, Türkiye'nin, Karadeniz'de ne kadar etkili olabildiğinin ve olabileceğinin göstergesidir. 11 Eylül'den sonra, NATO ta-

Türkiye'nin Pozisyonu", 2023, No. 61 (15 Mayıs 2006), s. 18-23, Anıl Çeçen, "Karadeniz'de Atlantik Emperyalizmi", 2023, No. 61 (15 Mayıs 2006), s. 24-28 ve Celalettin Yavuz, "Karadeniz Jeopolitiğinde Küresel Egemenlik Mücadelesi", 2023, No. 61 (15 Mayıs 2006), s. 30-42.

35 Bu konuda bkz. Necmettin Akten, Jale Nur Ece, Nilüfer Oral ve Hasan Kanbolat, "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği Çerçevesinde 71. Yıldönümünde Montrö Boğazlar Sözleşmesi", *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, No. 1 (2007), s. 103-139 ve Başak Bükülmez, "Küresel Güçlerin Karadeniz Stratejilerinin Önündeki Engel: Montrö", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 3, No. 5 (Haziran 2007), s. 193-218.

36 Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 169-170. Halihazırda, KEİ ülkelerinden Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan, Batı güvenlik şemsiyesinin en güçlü ayağı olarak görülen NATO içerisinde yer almaktadırlar. Diğer ülkeler ise, BİO kapsamında Avrupa-Atlantik güvenlik sistemine bağlanmışlardır. Ayrıca, Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan, AB'nin tam üyesidirler, Türkiye ise Ekim 2005'te tam üyelik sürecinde müzakerelere başlamıştır. Emel Oktay, *a.g.m.*, s. 170.

37 Bu konuda bir değerlendirme için bkz. Hasan Kanbolat, "Türkiye Karadeniz'e Rusya Federasyonu Akdeniz'e", *Stratejik Analiz*, No. 90 (Ekim 2007), s. 6-7. Genel olarak Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın Karadeniz politikası konusunda bir değerlendirme için bkz. Oktay F. Tanrısever, "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Karadeniz Politikası", *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, No. 1 (2007), s. 173-190.

rafından Doğu Akdeniz'de yürütülen Etkin Çaba Harekâtı'nın bir yansımasını Karadeniz'de oluşturulmasını kabul etmeyip, yerine KUH'u ikame etmesi ve üstelik buna Rusya Federasyonu'nu da katması, Türkiye'nin iradesinin küçümsenmeyecek düzeyde olduğunu göstermiştir.

Türkiye, dış politikasındaki bazı sorunları ve bölgesel ve uluslararası birçok sorunu çözmek için Karadeniz merkezli oluşumları ve örgütleri kullanabilir. Türkiye, Karadeniz'i kullanma konusunda yeterli cesareti ve başarıyı gösteremezse, bu coğrafyada olup bitenlere seyirci durumuna düşeceği gibi, kendi inisiyatifi dışında gelişen yeni oluşumları da kabul etmek zorunda kalacaktır. Özellikle KEİ, BLACKSEAFOR ve KUH, Türkiye'nin Karadeniz'de, dolayısıyla da uluslararası ortamda etkili bir aktör olmasını sağlayacak araçlar olarak değerlendirilmelidirler. Bu bağlamda, sözü edilen yapılanmalar, daha işler verimli ve etkili duruma getirilmelidirler. Ayrıca, bu yapılanmaların AB ve NATO'yla ilişkilerinin geliştirilmeleri, Karadeniz'in güvenliğini sağlama konusunda yararlanılabilecek bir unsur oluşturacaktır. Zira, hem AB, hem de NATO, yeni üyeleri sayesinde Karadeniz' kıyıdaş olmuşlardır. Bir yazarın belirttiği gibi, "bu durum, bölge ülkelerinin Karadeniz'i daha çok sahiplenmelerini sağlayabilecek, sahiplendikçe de Karadeniz ülkeleri arasında gizli güvensizlik zamanla yerini güvene bırakabilecektir."³⁸

Türkiye'nin Karadeniz'in güvenliğin sağlanmasındaki temel argümanı, Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin korunması ve ruhuna aykırı hareket edilmemesi olmalıdır. Ayrıca, öncelikle KEİ'nin, ikinci olarak da BLACKSEAFOR'un daha işlevsel bir duruma getirilmesi, bölgenin güvenliğinin sağlanmasında belirleyici özelliğe sahiptirler. Ancak bununla birlikte, Türkiye'nin ulusal güvenliğini sağlamasında, uluslararası ve bölgesel yapılanmaların rolü konusunda, bugüne kadar sahip olduğu deneyimi göz ardı etmemesi gerektiğini, bir kez daha anımsamakta yarar vardır.

KAYNAKÇA

- AKTEN Necmettin, Jale Nur Ece, Nilüfer Oral ve Hasan Kanbolat, "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği Çerçevesinde 71. Yıldönümünde Montrö Boğazlar Sözleşmesi", *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, No. 1 (2007), ss. 103-139.
- ALKAN Akın, *21. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Karadeniz Güvenliği*, Ankara, Nobel Yayınları, 2006.

38 Akın Alkan, *a.g.e.*, s. 185.

- AYDIN Mustafa, "Europe's Next Shore: The Black Sea Region after EU Enlargement", *IIS Occasional Papers*, No. 53, Paris, Haziran 2004.
- BOCUTOĞLU Ersan - Gökhan Koçer, "Politico-Economic Conflicts in the Black Sea Region in the Post-Cold War Era", *OSCE Yearbook 2006*, ss. 111-121.
- BOCUTOĞLU, Ersan - Gökhan Koçer, "The Black Sea Security: Is There Any Role For BSEC", *Romanian Journal of International and Regional Studies*, Cilt 2, No.1-2 (2006), ss. 28-37.
- BÜKÜLMEZ Başak, "Küresel Güçlerin Karadeniz Stratejilerinin Önündeki Engel: Mont-rö", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 3, No. 5 (Haziran 2007), ss. 193-218.
- ÇEÇEN Anıl, "Karadeniz'de Atlantik Emperyalizmi", *2023*, No. 61 (15 Mayıs 2006), ss. 24-28.
- <http://www.dzkk.tsk.mil.tr>
- <http://www.mfa.gov.tr>
- http://www.tsk.mil.tr/4_ULUSLARARASI_ILISKILER/4_17_Karadenizin_Deniz_Guvenligi/Karadenizin_Deniz_Guvenligi.htm
- KANBOLAT Hasan, "Türkiye, Karadeniz'de Yeni Ufuklara Yelken Açmak İstiyor", *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, No. 1 (2007), ss. 75-80.
- KANBOLAT Hasan, "Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği", *Stratejik Analiz*, No. 72 (Nisan 2006), ss. 24-36.
- KANBOLAT Hasan, "Türkiye Karadeniz'e Rusya Federasyonu Akdeniz'e", *Stratejik Analiz*, No. 90 (Ekim 2007), ss. 6-7.
- Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Türkiye*, Harp Akademileri Komutanlığı, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1995.
- OĞAN Sinan, "Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz", *2023*, No. 61 (15 Mayıs 2006), ss. 4-16.
- OKTAY Emel G., "Türkiye'nin Avrasya'daki Çok Taraflı Girişimlerine Bir Örnek: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, No. 10 (Yaz 2006), ss. 149-179.
- PAMİR Necdet, "Enerji Arz Güvenliği ve Türkiye", *Stratejik Analiz*, No. 83 (Mart 2007), ss. 14-24.
- PAMİR Necdet, "Karadeniz: Enerji Güvenliğine ve Kaynakların Çeşitlendirilmesine Açılan Kapı", *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, No. 1 (2007), ss. 243-265. . Oktay F. Tanrısever, "Sovyet Sonrası Dönemde Rusya'nın Karadeniz Politikası", *Avrasya Dosyası*, Cilt 13, No. 1 (2007), ss. 173-190.
- YAVUZ Celalettin, "Karadeniz Jeopolitiğinde Küresel Egemenlik Mücadelesi", *2023*, No. 61 (15 Mayıs 2006), ss. 30-42.
- YENİÇERİ Özcan, "Karadeniz'de ABD Satrancı ve Türkiye'nin Pozisyonu", *2023*, No. 61 (15 Mayıs 2006), ss. 18-23.

görsel

Akademik
Bakış

217

Cilt 1, Sayı 1
Kış 2007